

Obr. 1 Varianty psaní jména boha Venega (kresba J. Malátková)

Méně významná staroříšská božstva se slunečními aspekty: Veneg a Nefertem

Marie Hlouchová

Doba Staré říše (cca 2700–2180 př. n. l.) je obdobím, kdy staroegyptští panovníci začali více podporovat sluneční kult. Mnozí z nich zahrnuli do svého jména jméno hlavního slunečního boha Rea (například Radzedef, Rachef, Sahure atp.), a v královské titulatuře se navíc od doby 4. dynastie objevuje titul „syn Reův“, který vypovídá o vztahu vládce ke zmíněnému božstvu. Také podoba a orientace pyramidových komplexů byla s největší pravděpodobností ovlivněna slunečním kultem. Mimo to vládců 5. dynastie nechali vybudovat speciální chrámy, v nichž byl pěstován kult Rea, několika dalších božstev a rovněž i samotného panovníka. V současnosti se o nich mluví jako o slunečních chrámech.

Ve výše uvedených příkladech je odkazováno na boha Rea a touto optikou také mnozí badatelé na staroegyptský sluneční kult nahlízejí, přičemž někdy kult slunce přímo ztotožňují s Reovým kultem (Voss 2010: 228). Zde je však nutné upozornit na to, že Re není jediným božstvem se slunečními aspekty, kterého ze Staré říše známe, a že již z této doby je doloženo mnohem více božstev, u nichž lze vyzorovat nějakou spojitost se sluncem. Jedná se například o boha Cheperera, jenž byl považován za ranní podobu slunce, o Atuma, boha stvořitele a večerní a noční slunce, a o nebeského Hora, který byl kromě jiného spojován i se sluncem. Rovněž u boha memfidské nekropole Sokara lze vysledovat určité sluneční aspekty. Sluneční charakter těchto bohů stál doposud povětšinou stranou většího zájmu badatelů. Není však možné uvést božstva z problematiky slunečního kultu vytěšňovat. Existují sice studie zabývající se zmíněnými božstvy, avšak tyto práce jsou často staršího data a mnohdy se zaměřují na rozdílné role božstev a na jiná období než na Starou říši. Lze například zmínit studie Thomase G. Allena (1916) a Samuela A. B. Mercera o bohu Horovi (1942) nebo studii Rudolfa Anthes o Harachtejovi (1974). Atumovi věnovali pozornost například Karol Myśliwiec (1978 a 1979) a Edward J. Walker (1999). Někteří egyptologové se zabývali také charakteristikou boha Sokara (Roeder 1913; Kindler 1970; Graindorge-Héreil 1994; Winter 2001); jiní se zaměřovali spíše na výzkum svátku tohoto boha (Gaballa – Kitchen 1969; Goyon 1978; Graindorge 1992). Novější pojednání existuje pouze o bohu Chepererovi (Minas-Nerpel 2006).

Na sluneční kult však bylo navázáno ještě více bohů, i když tato božstva neměla v rámci staroříšské sluneční teologie takový význam – jednalo se zejména o Venega a Nefertema. Sluneční aspekty navíc přejímala také další božstva, přestože nepatřily k jejich základní charakteristice (například hlavní státní bůh Nové říše Amon). O bohu Venegovi neexistuje žádná souborná studie a o Nefertemovi pojednává několik starších článků a jedna publikace (Morrenz – Schubert 1954; Anthes 1955 a 1957; Munro 1968), a je tedy zřejmé, že je zapotřebí pozornost k uvedeným božstvům znovu obrátit. Předkládaný článek se proto pokouší představit charakteristiku dvou posledně zmiňovaných božstev, která určitým způsobem stála ve stínu důležitějších slunečních bohů Staré říše, a shrnuje prameny, jež o nich nějakým způsobem vypovídají.

Veneg

Božstvo jménem Veneg (obr. 1) je doloženo ze dvou říkání Textů pyramid (viz níže), tedy z nejstaršího souboru staroegyptských náboženských textů zapsaných na stěny vnitřních komor v pyramidách panovníků, později i královen, konce 5. a po celou dobu 6. dynastie. Veneg byl považován za syna boha Rea a za určitých okolností s ním byl ztotožňován zesnulý panovník. Staří Egypťané jej spojovali s koloběhem slunce a rovněž ho chápali jako strážce kosmického řádu. Měl také podpírat nebeskou klenbu (Kahl 2007: 13). Christian Leitz překládá jeho jméno jako „die wng-Pflanze“, čili „rostlina Egypťany nazývaná

veneg“ (Leitz 2002 II: 418). Co to ale bylo za rostlinu a jaká byla její symbolika, zůstává otázkou. Je zajímavé, že Veneg se objevuje pouze v pramenech ze Staré říše a v jednom starším dokladu (viz níže); z mladších dob pro něj (zatím) prameny nemáme (Leitz 2002 II: 418). Jak – a jestli vůbec – byl Veneg zobrazován, nevíme, protože je doložen pouze z textů.

Na základě novějších výzkumů se zdá, že nejstarší doklad pro Venega pochází již z Raně dynastické doby (cca 3150–2700 př. n. l.). Ve 2. dynastii totiž vládl panovník, který měl stejné jméno jako tento bůh. Dle Jochema Kahla měl být Veneg trůnní jméno panovníka, jehož Horovo jméno znělo Raneb, tedy krále, který jako první zahrnul do svého jména jméno slunečního boha Rea (Kahl 2007: 14). Čtení Ranebova jména není zcela bezproblémové. Někteří egyptologové jsou přesvědčeni, že se mělo číst jako Nebre, což by znamenalo „Pán slunce“ (například Quirke 1992: 22), zatímco jiní se domnívají, že se četlo jako Raneb s významem „Re je (můj) pán“ (například Kahl 2007). Ahmed Saied ve svém článku v německém jazyce upozornil ještě na třetí variantu čtení tohoto jména navrženou S. Abd el-Azizem, jenž své závěry publikoval arabsky. Podle něj jméno znamená „Pán je slunce“ (Saied 2005: 289). Všechny tyto překlady mají zásadní vliv na interpretaci existence nebo neexistence Rea jako boha v Raně dynastické době. Vezmeme-li v potaz jména ostatních panovníků té doby, jako například Hetepsechemvej („Obě mocnosti jsou spokojeny“), Ninecer („Patřící bohu“) nebo Sechemib („Mocného srdce“), jeví se jako nejpravděpodobnější druhá možnost čtení jména, tedy Raneb, což by mohlo znamenat, že již v Raně dynastické době existovalo božstvo Re. Na druhou stranu však varianta Raneb není bezvýhradným důkazem pro to, že již v té době byl Re považován za boha, protože i zde by slovo *ra* mohlo znamenat slunce a význam spojení by pak byl „Slunce je (můj) pán“.¹ Nicméně s ohledem na výskyt jména Veneg se dá soudit, že již panovník (či panovníci) 2. dynastie dával najevo svůj vztah ke slunci a slunečním bohům. Je také nutno podotknout, že ze sledované doby existuje množství dokladů pro nebeského Hora, jenž měl rovněž sluneční aspekt.

Ještě se na chvíli vraťme ke zmínce v Textech pyramid. Jak již bylo uvedeno, Veneg je zmíněn ve dvou říkáních a v každém z nich má nepatrně jinou roli. Říkání PT 363, § 607 jej charakterizuje jako následovníka boha Rea a jistě není bez zajímavosti, že tento text se objevuje pouze ve dvou souborech Textů pyramid, a to v pyramidách panovníků Tetiho a Pepiho I. Ve druhém říkání PT 476, § 952 je uváděn jako Reův syn. Tento úryvek se vyskytuje v pyramidách Pepiho I., Merenrea, Pepiho II. a také královny Neit.² S trochou nadsázky bychom mohli říci, že Veneg byl záležitostí pouze 6. dynastie, protože v Textech pyramid Venise, panovníka, který jako první zařadil do své hrobky texty a který vládl na konci 5. dynastie, tento bůh zmiňován není. Otázkou zůstává proč. Mohla by absence zmínky o Venegovi u Venise svědčit o tom, že za uvedeného vládce božstvo se jménem Veneg ještě neexistovalo? Tomu by však odporovalo královské jméno z 2. dynastie (viz výše). Nebo naopak Venis, případně lidé, kteří kompilovali jeho texty, necítili/potřebovali říkání zmiňující Venega použít? Mohli totiž klást důraz

na jiné bohy spojované se znovuzrozením a s posmrtným životem panovníka.

Jednoduše nelze ani vysvětlit to, z jakého důvodu je Veneg v Tetiho textech uváděn jako následovník Reův, u Pepiho I. se o něm mluví jako o Reově následovníkovi a zároveň jeho synovi, ale v dalších textech vystupuje již jen jako syn Reův. Mohlo v podstatě během jedné generace dojít k posunu v pojetí tohoto boha? Nebo každý panovník pouze kladl důraz na jinou jeho funkci? Je však také nutné mít na paměti fragmentárnost některých souborů Textů pyramid, proto uvedená zjištění nelze považovat za absolutní.

Doklady pro Venega pocházejí tedy pouze ze Staré říše, vlastně až z jejího konce, a snad také z Raně dynastické doby. Proč se z pramenů z mladších dob vytrácí, nevíme. Je možné, že splýnul s jiným božstvem. Je však třeba brát v potaz i to, že zmínky o Venegovi se nacházejí pouze v pramenech náboženské povahy a ve jméně panovníka. V pramenech administrativní povahy, v titulech ani ve jménech nekrálovských osob doložen není, proto se můžeme domnívat, že pravděpodobně jednak neexistoval samostatný kult tohoto boha, jednak úcta k němu nebyla rozšířena mezi lidmi. Lze tedy soudit, že měl roli zřejmě pouze v královských zádušních představách, i když nesmí být opomenuta ani ta možnost, že jeho kult mohl být součástí kultu boha Rea.

Nefertem

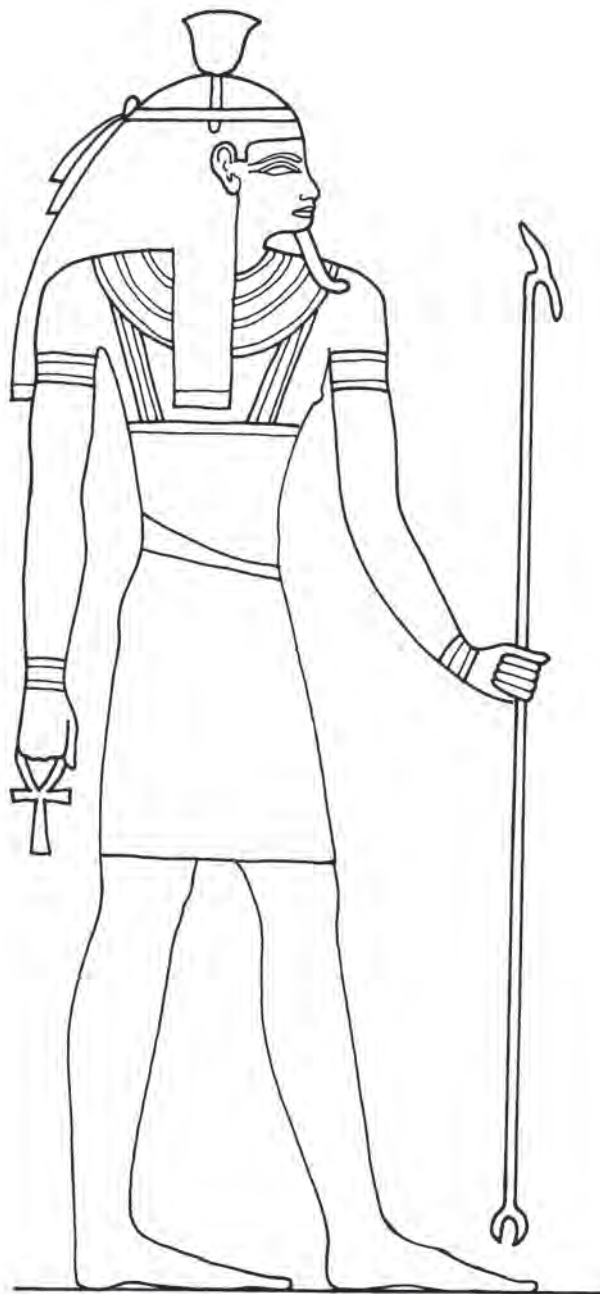
Zatímco bůh Veneg je v pramenech reflektován velmi málo, Nefertem je naproti tomu doložen po celou dobu existence staroegyptské civilizace. Původně se v dokladech vyskytoval jako božstvo se slunečním aspektem, přičemž byl spojován s květem modrého lotosu (*Nymphaea caerulea*), jenž pro staré Egyptany symbolizoval znovuzrození. Podle určitých staroegyptských představ o stvoření se měl květ lotosu vynořit z vod práceanu zvaného Nun (Tobin 2001: 470) a z něho mělo vyjít slunce. Jak je v egyptských náboženských představách časté, byla i tato představa odporována z dějů v přírodě. S ranním rozbřeskem se totiž květ modrého lotosu otvírá a naopak navečer při západu slunce se zavírá a zde Egyptané nacházeli jakousi závislost lotosu na slunci. Nefertem byl zobrazován jako muž nebo jako dítě s květem lotosu na hlavě, popřípadě jako dítě vystupující z lotosu (obr. 2).

Význam jména tohoto boha není zcela jasný. Tvoří jej dvě slova: *nefer* („být krásný, dobrý, dokonalý“) a *tem* („neexistence“, „úplnost“, „celek“) (Hannig 2003: 624; 1430–1431). Výraz *tem* mimo jiné označoval héliopolského boha stvořitele Atuma, a proto je jméno Nefertem někdy spojováno s bohem Atumem a může se překládat jako „Atum je dobrý“ (Houser-Wegner 2001: 514)³ nebo také „Mladší Atum“ či „Mladý (resp. obnovený) stvořitel“ (Janák, osobní komunikace). Podle jiných názorů však jméno Nefertem neodkazuje na boha Atuma a badatelé jej překládají jako „nově se objevující je úplný“ nebo „celek se nově objevil“ (Anthes 1957: 3).⁴ Dochované prameny bohužel neumožňují rozhodnout, který překlad je správný. K tomu je nutné vzít v potaz i možnost, že sami staří Egyptané si mohli být obou variant překladu dobře vědomi.

Nepřímé doklady pro Nefertema lze nalézt již v Raně dynastické době. Protože byl spojován s květem lotosu, mohly by o něm vypovídat předměty mající tvar lotosového květu, jako například jedna nádoba z travertinu, která byla nalezena v Láhúnu na pohřebišti Baškátib, ležícím jihozápadně od pyramidového komplexu panovníka Senusreta II. Nádobka pochází z hrobu ženy číslo 743, jež je datován do závěru 1. nebo začátku 2. dynastie (Petrie – Brunton – Murray 1923: 22; viz obr. 3). V současnosti se zmiňovaný předmět nachází ve sbírkách Ashmoleova muzea v Oxfordu (1921.1343; Whitehouse 2009: 44–45). Nádobky ve tvaru lotosu byly často používány pro kosmetické přípravky, což souviselo s krásným tvarem květu lotosu a také s jeho vůní (Whitehouse 2009: 45). Tyto předměty mohly být do hrobek ukládány jednak z důvodu jejich každodenního využití, ale určitou roli zde mohly sehrát též představy, jež spojovaly lotos se znovuzrozením zesnulého. Přímé doklady pro boha Nefertema, jako například zápis jeho jména s determinativem boha, z Raně dynastické doby (prozatím) chybí.

Ve Staré říši jsou zmínky o bohu Nefertemovi častější, i když jich stále není mnoho. Jsou již ale průkaznější (viz níže). S Nefertemem se ještě častěji setkáme v pozdějších obdobích staroegyptských dějin, a to až do Ptolemaiovské a Římské doby (Leitz 2002 IV: 221). V Textech rakví⁵ vystupuje jako syn bohyně Sachmety, která také byla do jisté míry navázána na sluneční kult, neboť byla považována za Oko Reova a za jeho dceru (více viz Navrátilová 2004). Nefertem byl rovněž chápán jako syn hlavního boha memfidské oblasti Ptaha. V průběhu doby vzrostl počet teomorfních vlastních jmen, která zahrnují jméno tohoto boha, a Nefertem jistým způsobem pronikl také do lidové zbožnosti. Na základě jeho spojitosti s lotosovým květem byl považován za boha parfémů a různých vonných olejů. Nabyl i určitých válečnických rysů a byla mu připisována též apotropaická funkce. Kromě toho, že sám měl sluneční aspekt, byl ztotožňován s dalšími slunečními božstvy, jako byl například Re nebo Hor. Od Nové říše byl synkreticky spojován s bohy Ptahem a Sokarem (Houser-Wegner 2001: 514).

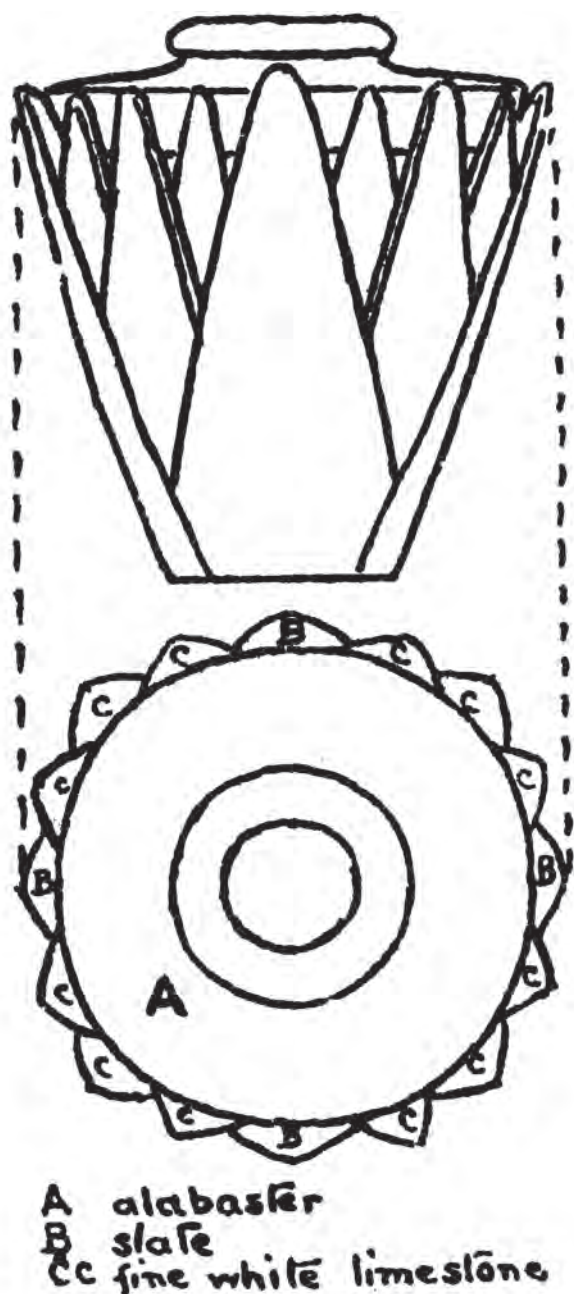
Z období Staré říše je dochováno několik pramenů, které zmiňují Nefertema a poskytují informace o jeho charakteristice a funkci. Hlavní zdroj poznání představují Texty pyramid, přičemž zmínky o Nefertemovi se vyskytují ve dvou říkáních. Jedno z nich uvádí, že zesnulý panovník se objeví jako Nefertem, lotosový květ, u Reova nosu, když každý den vychází z *achetu* (PT 249, § 266). *Achet* je staroegyptské označení pro horizont nebo obzor. Je oblastí, kde se spojují všechny tři sféry světa, nebe, země a podsvětí, a kde se ze zemřelého stává blažený a mocný zesnulý *ach*. Z uvedeného říkání je tedy evidentní vazba Nefertema ke slunečnímu kultu. Přímě je dáván do souvislosti s hlavním slunečním božstvem Reem. Protože se jedná o zmínku z Textů pyramid, tedy ze zádušních textů, resp. textů pro dosažení zásvěti,⁶ je zde důležitý moment znovuzrození zesnulého panovníka jako Nefertema. Souvislost se znovuzrozením je ještě zdůrazněna zmínkou o tom, že Re, a s ním i Nefertem, tedy panovník, denně vychází při ranním úsvitu z *achetu*. Je tedy zřejmé, že Nefertem jako bůh se slunečním aspektem měl úzkou vazbu ke znovuzrození.

Obr. 2 Vyobrazení Nefertema (kresba J. Malátková)

Druhé říkání (PT 307, § 483) mluví o Nefertemovi jako o vládcí lidu *rechit*. Ve starší literatuře se uvádí, že slovo *rechit* se používalo pro obecný nebo poddaný lid. Nicméně se zdá, že tento staroegyptský termín sloužil jako symbolické označení pro všechny obyvatele Egypta (Janák 2012: 23). Za vládce *rechit* byl označován také bůh Hor, který jistým způsobem představuje nový projev stvořitele, tedy boha Atuma, což by mohlo potvrzovat vazbu Nefertema k Atumovi.

Celé říkání PT 307, § 483 se vlastně vztahuje k Héliopolu, k hlavnímu centru slunečního kultu, neboť je zde například uváděno, že matka a otec zesnulého panovníka jsou obyvatelé Héliopole. Nefertem je považován rovněž za toho, kdo nemá sobě rovného, a za nástupce svého otce Geba. V tomto případě tedy vystupuje jako syn boha Geba, jednoho z nejvýznamnějších chthonických božstev, jež bylo považováno za personifikaci země a také za vládce bohů,

Obr. 3 Travertinová nádoba ve tvaru lotosového květu (Petrie – Brunton – Murray 1923: Pl. LIV)

proto byli staroegyptští panovníci pokládáni za Gebovy dědice. Geb byl rovněž členem héliopolského Devatera, které představovalo skupinu devíti až deseti bohů, boha stvořitele a jeho nástupců. Číslovka devět zde měla symbolický význam, neboť šlo o absolutní plurál. Mezi bohy Devatera byli počítáni Atum, Šu a Tefnut, Geb a Nut, Usir, Eset, Sutet, Nebthet a někdy také Hor Starší.

Jistě není bez zajímavosti, že dvě zmíněná říkání se nacházejí pouze v textech z pyramidy panovníka Venise. Zůstává otázkou, proč panovníci 6. dynastie nezahrnuli do svých souborů Textů pyramid říkání, ve kterých je mimo jiné zmiňován Nefertem. U nich se naopak objevují říkání s Venegem. Je však opět důležité zmínit, že mnohé soubory Textů pyramid jsou značně poničené, a proto tato konstatování nelze brát za bezpodmínečně platná.

Texty pyramid však nepředstavují jediný zdroj, který vypovídá o bohu Nefertemovi. Ze Staré říše totiž existuje

ještě pár dalších pramenů zmiňujících toto božstvo. V první řadě se jedná o doklad v jednom teomorfním vlastním jméně nekrálovské osoby, který je poměrně důležitý, neboť jména ve starém Egyptě tvořila nedílnou součást existence jak živých bytostí, tak i neživých věcí. Každé egyptské jméno mělo vlastní význam a věřilo se ve velmi těsný vztah mezi jménem a jeho nositelem (Assmann 2002: 108). Proto jména nebyla vybírána náhodně, ale dávala se dětem hned po porodu buď podle nějaké události při narození či určité vlastnosti, nebo se jménem určovala posloupnost v rodině. Také se mohlo užít jméno v rodině tradiční nebo nějaké v určité době oblíbené. Egypťané měli množství teomorfních jmen, což nám umožňuje poznat, jací bohové byli mezi lidmi oblíbení, s čím byl ten který bůh spojován atp. (Ranke 1976: 230).

Vlastní jméno Nefertem je doloženo z hrobky hodnostáře Sebua, jež se nachází na sakkáráské nekropoli. Pochází ze 4. dynastie a v současnosti je označována jako C 16 (Mariette 1889: 142–147). V této hrobce je zmiňován kněz předčítatel jménem Nefertem (Mariette 1889: 145; Ranke 1935: 200). V kontextu teomorfních vlastních jmen, která jsou ze Staré říše známa, se jedná o naprosto ojedinělý případ, neboť ve Staré říši byla častá spíše jména zmiňující bohy Ptaha, Rea, Hora, méně pak například Chnuma nebo Sobka. I v tomto případě je však opět nutné zohlednit fragmentárnost zdrojů.

Zajímavým pramenem, jenž zmiňuje Nefertema, je víko bazaltového sarkofágu královny Anchesenpepi (JE 65 908).⁷ Nalezl ho Gustave Jéquier v jižní Sakkáře poblíž pyramidy Pepiho II. během výkopové sezóny 1931–1932 (Jéquier 1933: 50–54). Jedná se o poměrně jedinečný nálezy, protože na víku sarkofágu jsou zachovány texty, které byly identifikovány jako královské anály (Baud – Dobrev 1995: 24). Je evidentní, že kamenná deska s královskými anály byla teprve druhotně použita jako víko sarkofágu (Dobrev 2000: 381). Editoři análů rozdělili text na „zóny“ označované jako A–F. V „zóně“ F 6, kde jsou záznamy z doby vlády Merenrea z 6. dynastie, ve sloupci x+8 lze najít zmínku o darech ve formě dobytka a drůbeže pro boha Nefertema (Baud – Dobrev 1995: 41, Fig. 16, Pl. VIII; viz obr. 4). Zajímavé je, že v této souvislosti, podobně jako v říkání PT 307, §483 se zmínka o Nefertemovi vyskytuje spolu se zmínkou o héliopolském Devateru (Baud – Dobrev 1995: 41). Zdá se tedy, že tento text může pouze potvrzovat spojení Nefertema s Héliopolí a místními bohy. Lze též soudit, že jeho kult mohl mít nějakou reálnou podobu, protože panovník Merenre mu vyčlenil obětiny a tato událost byla rovněž zaznamenána. Je možné, že byl podobně jako Venegův kult začleněn do jiného kultu a patrně mohl být provozován v Héliopolí.

Podle některých badatelů existuje ještě jeden staroříšský doklad pro boha Nefertema. Měl by jím být determinativ použitý za jménem svátku *hnt-R^c* v seznamu svátků z Nuserreova slunečního chrámu v Abú Ghurábu (el-Sabban 2000: 2–8). Za názvem zmíněného svátku je uveden determinativ lodi s vypořádáním lotosu. Tento pramen by měl také podle některých názorů představovat první doklad pro spojení Nefertema a Rea (Anthes 1955: 85; Munro 1968: 38). S názorem, že jde o boha Nefertema však ne všichni badatelé souhlasí. Například Christian Leitz ve svém rozsáhlém díle o staroegyptských božstvech

tento doklad pro Nefertema vůbec nezmiňuje (Leitz 2002 IV: 221–223). Problematické je také určení vyobrazeného předmětu na lodi jako lotosu. Spíše se zdá, že je tam vy-podobněna jakási standarta (el-Sabban 2000: Pl. 2; viz obr. 5). Tento pramen proto nemůžeme brát v souvislosti s Nefertemem za průkazný.

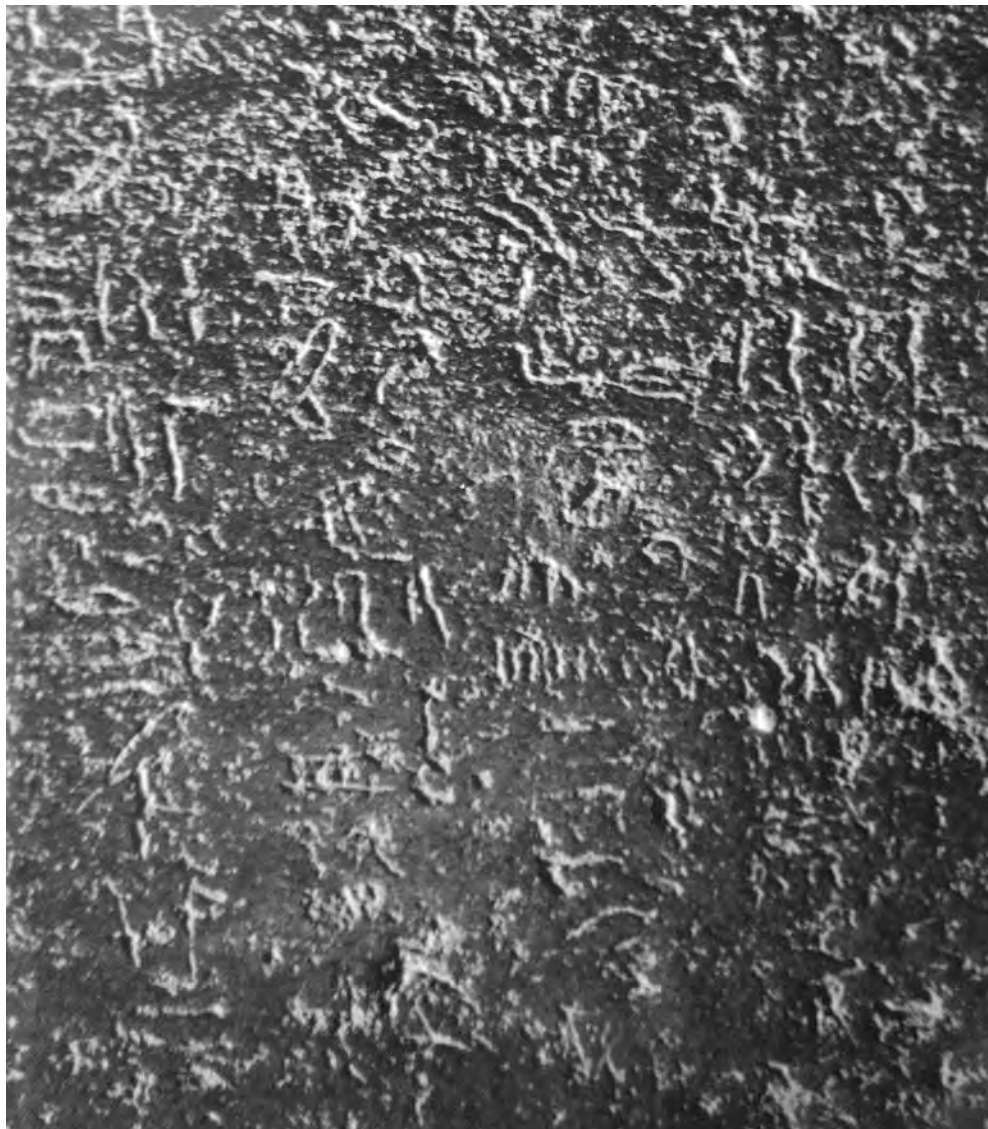
Závěr

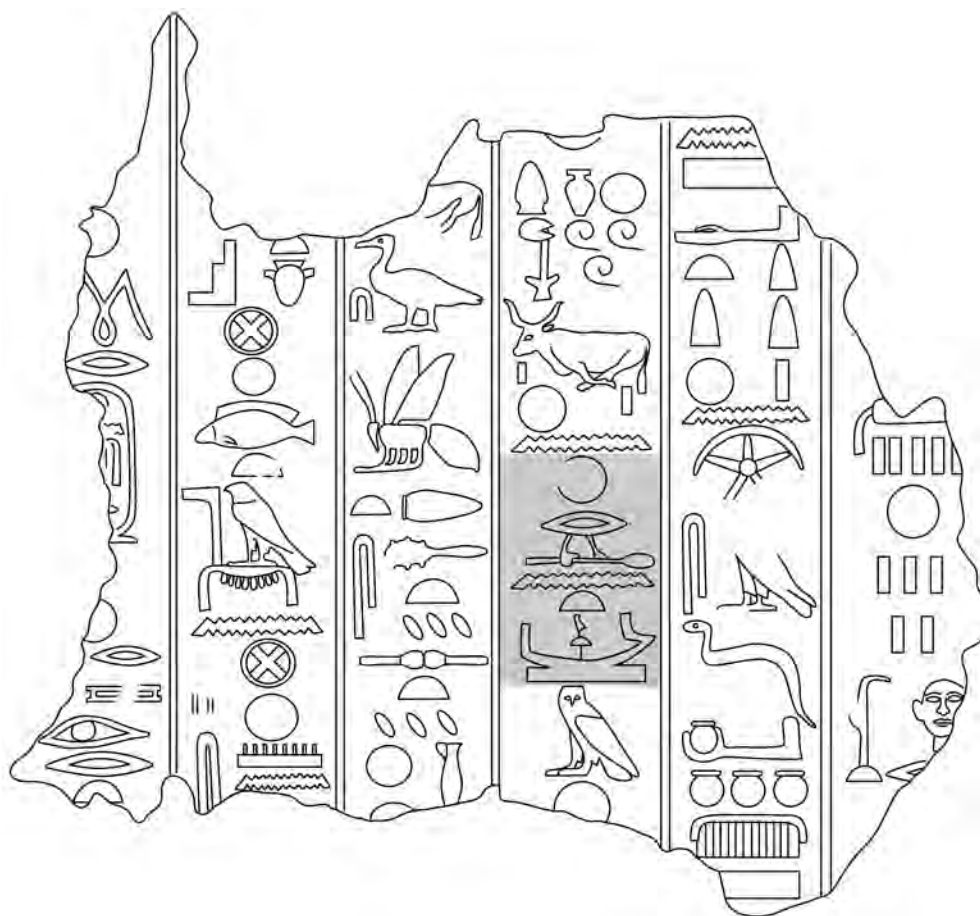
Z předešlého textu vyplývá, že kromě důležitých božstev se slunečními aspekty, jako byli například Re, Hor nebo Atum, existovala i méně významná božstva s vazbou ke slunci. Například se jednalo o bohy Venega a Nefertema, kterým byl tento článek věnován. Je třeba podotknout, že staří Egyptané spolu tato dvě božstva nijak nespojovali. Výše o nich bylo pojednááno společně proto, že se jedná o božstva se slunečními aspekty, v rámci slunečního kultu ovšem ne tak významná. Nedostávalo se jim velké panovnícké podpory jako třeba hlavnímu slunečnímu božstvu Reovi, ale setkáváme se s nimi v podstatě pouze v královské sféře. Výjimku představuje teomorfní vlastní jméno kněze předčitatele Nefertema. Zásadní pramen pro poznání charakteru těchto bohů představují texty náboženské povahy – Texty pyramid. Oproti tomu v pramenech admini-

strativní povahy se vůbec nevyskytují. Až na jeden případ se neobjevují ani v teomorfních vlastních jménech nekrálovských osob či panovníků. Není znám ani jeden titul, který by se k některému z těchto bohů vztahoval, takže se zdá, že jejich kult nebyl (samostatně) institucionalizován a vlastně nebyl v porovnání s ostatními bohy ani tak významný, i když bohu Nefertemovi se dostalo darů od panovníka Merenrea.

Zdá se tedy, že oba bohové ve Staré říši zůstávají spíše záležitostí královské sféry a konkrétně měli význam pro zásvětní život duše zesnulého panovníka. Byly jim připisovány funkce, které měla v podstatě všechna božstva se slunečními aspekty. Kromě zřejmé vazby na slunce se jednalo o spojitost se znovuzrozením a také vládou. Pozdější osudy obou božstev však byly velice rozdílné. S Venegem se v následujících obdobích již nesetkáme, zato Nefertem poměrně silně zakotvil ve staroegyptském pantheonu a stal se dosti oblíbeným bohem i mezi obyčejnými lidmi. Spousta otázek týkajících se obou bohů, a zejména Venega, zůstává stále nezodpovězena. Budoucí výzkum by například mohl objasnit identifikaci rostliny *veneg*, což by napomohlo odhalení charakteru spojitost boha Venega se sluncem, a díky tomu posunout bádání o slunečním kultu dál.

Obr. 4 Text na víku sarkofágu královny Anchesenpepi I. uvádějící jméno boha Nefertema (foto A. Lecler, IFAO)

Obr. 5 Fragment seznamu svátků z Niuserreova slunečního chrámu údajně zmiňující svátek *hnt-R*^c (kresba J. Malátková)

Tento článek vyšel s podporou vnitřního grantu FF UK (VG059).

Vassila Dobrev a patřil královně Anchesenpepi I., manželce Pepiho I. a matce Merenrea (Dobrev 2000: 387).

Poznámky:

- ¹ Je možné vysledovat určitou paralelu v případě boha Atona. Staroegyptské slovo *im* nejdříve od Střední říše (cca 1994–1797 př. n. l.) označovalo sluneční kotouč a až v pozdějším období začalo být používáno jako jméno boha.
- ² Pro zajímavost lze uvést, že říkání o Venegovu se nevyskytují ani v pozdějších dokladech Textů pyramid, jež se nacházejí v hrobkách nekrálovských osob Střední říše a Pozdní doby.
- ³ Houserová-Wegnerová však, patrně omylem, uvádí chybné jméno boha. Namísto Atuma odkazuje na boha Amona.
- ⁴ Rudolf Anthes původně také spojoval Nefertema s Atumem (Anthes 1955: 87), ale později své poznatky korigoval.
- ⁵ Texty rakví byly zapisovány na stěny dřevěných rakví v hrobkách hodnostářů. Klasickou dobou Textů rakví, které sice vycházejí z Textů pyramid, ale určitým způsobem se od nich i liší, je Střední říše. První doklady Textů rakví se objevují na přelomu Staré říše a I. přechodné doby. Na základě některých indicií se však zdá, že mohly být používány již dříve, a to paralelně s Texty pyramid, ovšem v nekrálovském prostředí. K této diskusi viz například Baines 2004, Smith 2009, Hays 2011 nebo Janák 2012: 204–206.
- ⁶ K problematice označení zádušní texty a texty pro dosažení zásvěti viz Janák 2003: 47.
- ⁷ Podle některých názorů jméno královně znělo Anchesenpepi (Baud – Dobrev 1995; Callender 2011). V 6. dynastii existovalo více královen s tímto jménem. Gustave Jéquier (1933: 52–54) přisoudil sarkofág královně Anchesenpepi IV., manželce Pepiho II. a matce Neferkarea II., zatímco podle

Literatura:

- Allen, Thomas G.: 1916 *Horus in the Pyramid Texts*, Chicago: University of Chicago.
- Anthes, Rudolf: 1955 „Zum Ursprung des Nefertem“, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde* 80, s. 81–89.
- 1957 „Atum, Nefertem und die Kosmogonien von Heliopolis: ein Versuch“, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde* 82, s. 1–8.
- 1974 „Haracht und Re in den Pyramidentexten“, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde* 100, s. 77–82.
- Assmann, Jan: 2002 *Egypt. Theologie a zbožnost rané civilizace*, Praha: OIKOYMENH.
- Baines, John: 2004 „Modelling Sources, Processes, and Locations of Early Mortuary Texts“, in: Bickel, Suzanne – Mathieu, Bernard (eds.). *D'un monde à l'autre. Textes des Pyramides et Textes des Sarkophages*, Cairo: Institut français d'archéologie orientale [Bibliothèque d'Étude 193], s. 15–41.
- Baud, Michel – Dobrev, Vassil: 1995 „De nouvelles annales de l'Ancien Empire égyptien. Une 'Pierre de Palerme' pour la VIe dynastie“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 95, s. 23–92.
- Beckerath, Jürgen von: 1984 *Handbuch der ägyptischen Königsnamen*, Berlin: Deutscher Kunstverlag [Münchener ägyptologische Studien 20].
- Callender, Vivienne Gae: 2011 *In Hathor's Image I. The Wives and Mothers of Egyptian Kings from Dynasties I–VI*, Prague: Charles University in Prague, Faculty of Arts.
- Dobrev, Vassil: 2000 „The South Saqqara Stone and the Sarcophagus of Queen Mother Ankhesenpepy (JE 65 908)“, in: Bárta, Miroslav – Krejčí, Jaromír (eds.). *Abusir and Saqqara in the Year 2000*, Prague: Academy

- of Sciences of the Czech Republic, Oriental Institute [Archiv orientální, Supplementa IX], s. 381–396.
- Frankfort, Henry: 2010 *Kingship and the Gods. A Study of Ancient Near East Religion as the Integration of Society and Nature*, Chicago: University of Chicago Press (3. vyd.).
- Gaballa, G. A. – Kitchen, K. A.: 1969 „The Festival of Sokar“, *Orientalia* 38, s. 1–76.
- Goyon, Jean-Claude: 1978 „La fête de Sokaris à Edfou à la lumière d'un texte liturgique remontant au Nouvel Empire“, *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale* 78, s. 415–438.
- Graindorge, Catherine: 1992 „Les oignons de Sokar“, *Revue d'Égyptologie* 43, s. 87–102.
- Graindorge-Hérel, Catherine: 1994 *Le Dieu Sokar à Thèbes au Nouvel Empire*, Wiesbaden: Harrassowitz [Göttinger Orientforschungen 4].
- Hannig, Rainer: 2003 *Ägyptisches Wörterbuch I. Altes Reich und Erste Zwischenzeit*, Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.
- Hays, Harold: 2011 „The Death of the Democratization of the Afterlife“, in: Strudwick, Nigel – Strudwick, Helen (eds.). *Old Kingdom. New Perspectives. Egyptian Art and Archaeology 2750–2150 BC*, Oxford: Oxbow Books, s. 115–130.
- Houser-Wegner, Jennifer: 2001 „Nefertem“, in: Redford, Donald B. (ed.). *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, Vol. II*, Oxford: Oxford University Press, s. 514–516.
- Janák, Jiří: 2003 *Staroegyptská kniha mrtvých, kapitola 105*, Brno: L. Marek.
- 2012 *Staroegyptské náboženství II. Život a úděl člověka*, Praha: OIKOY-MENH.
- Jéquier, Gustave: 1933 *Les pyramides des reines Neit et Apouit*, Caire: Institut français d'archéologie orientale.
- Kahl, Jochem: 2007 *Ra is my Lord. Searching for the Rise of the Sun God at the Dawn of Egyptian History*, Wiesbaden: Harrassowitz [Menes 1].
- Kindler, Elke: 1970 *Untersuchungen zu Wesen und Wirken des ägyptischen Gottes Sokar unter besonderer Berücksichtigung der Totentexte*, Leipzig (nepublikovaná disertační práce).
- Leitz, Christian: 2002 *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen, Bd. II*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia analecta 111].
- 2002 *Lexikon der ägyptischen Götter und Götterbezeichnungen, Bd. IV*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia analecta 113].
- Mariette, August: 1889 *Les mastabas de l'Ancient Empire*, Paris: F. Vieweg.
- Mercer, Samuel A. B.: 1942 *Horus. Royal God of Egypt*, Grafton, Mass: Society of Oriental Research.
- Minas-Nerpel, Martina: 2006 *Der Gott Chepri. Untersuchung zu Schriftzeugnissen und ikonographischen Quellen vom Alten Reich bis Griechisch-römische Zeit*, Leuven: Peeters [Orientalia Lovaniensia analecta 154].
- Morenz, Siegfried – Schubert, Johannes: 1954 *Der Gott auf der Blume. Eine ägyptische Kosmogonie und ihre weltweite Bildwirkung*, Ascona: Verlag Artibus Asiae.
- Munro, Peter: 1968 „Nefertem und das Lotos-Emblem“, *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde* 95, s. 34–40.
- Myśliwiec, Karol: 1978 *Studien zum Gott Atum I. Die Heiligen Tiere des Atum*, Hildesheim: Gerstenberg [Hildesheimer ägyptologische Beiträge 5].
- 1979 *Studien zum Gott Atum II. Name, Epitheta, Ikonographie*, Hildesheim: Gerstenberg [Hildesheimer ägyptologische Beiträge 8].
- Navrátilová, Hana: 2004 „Zapomenutá lví bohyně – Sachmet v Abúsíru“, in: Mynářová, Jana (ed.). *Pražské egyptologické studie 3*, Praha: Univerzita Karlova, České národní egyptologické centrum – Český egyptologický ústav, s. 1–8.
- Petrie, William M. F. – Brunton, Guy – Murray, Margaret A.: 1923 *Lahun II*, London: Quaritch.
- Quirke, Stephen: 1992 *Ancient Egyptian Religion*, London: British Museum Press.
- 2001 *The Cult of Ra. Sun-worship in Ancient Egypt*, London: Thames and Hudson.
- Ranke, Hermann: 1935 *Die ägyptischen Personennamen I*, Glückstadt – Hamburg: J. J. Augustin.
- 1976 *Die ägyptischen Personennamen III*, Glückstadt – Hamburg: J. J. Augustin.
- Roeder, Günter: 1913 *Sokar*, Leipzig: B. G. Teubner.
- el-Sabban, Sherif: 2000 *Temple Festival Calendars of Ancient Egypt*, Liverpool: Liverpool University Press.
- Saied, Ahmed: 2005 „Der Sonnenkult und der Sonnengott in der Vor- und Frühgeschichte Ägyptens“, in: Daoud, Khaled A. – Bedier, Shafia – el-Fattah, Sawan A. (eds.). *Studies in Honor of Ali Radwan II*, Le Caire: Conseil Suprême des antiquités de l'Égypte [Annales de Service des antiquités de l'Égypte. Supplément 34], s. 287–294.
- Sethé, Kurt: 1908–1922 *Die altaegyptischen Pyramidentexte nach den Papierabdrucken und Photographien des Berliner Museums*, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- Smith, Mark: 2009 „Democratization of the Afterlife“, in: Dieleman, Jacco – Wendrich, Willeke (eds.). *UCLA Encyclopedia of Egyptology*, Los Angeles, <http://www.escholarship.org/uc/item/70g428wj>.
- Tobin, Vincent A.: 2001 „Myths. Creation Myths“, in: Redford, Donald B. (ed.). *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, Vol. II*, Oxford: Oxford University Press, s. 469–472.
- Verner, Miroslav et al.: 2006 *The Pyramid Complex of Raneferef. The Archaeology*, Prague: Czech Institute of Egyptology, Faculty of Arts, Charles University in Prague – Academia [Abusir IX].
- Voss, Susanne: 2010 „Das Sonnenheiligtum des Niuserre“, in: Brinkmann, Vinzenz (ed.). *Sahure. Tod und Leben eines grossen Pharaos*, Frankfurt – München: Liebieghaus Skulpturensammlung – Hirmer, s. 225–233.
- Walker, Edward J.: 1999 *Aspects of the primaeval nature of Egyptian kingship: pharaoh as Atum*, Michigan: UMI Dissertation Services.
- Whitehouse, Helen: 2009 *Ancient Egypt and Nubia in the Ashmolean Museum*, Oxford: The Ashmolean.
- Winter, Christian: 2001 „Sokar. Gott der memphitischen Nekropole“, *Sokar* 3, s. 36–40.

Abstract:

Less significant Old Kingdom gods with solar aspects: Weneg and Nefertum

Next to the main sun god Ra, other gods with solar aspects are known from the Old Kingdom; however, the solar aspects of these gods have been ignored by Egyptologist for a long period of time and only a few studies deal with them. These works are quite old, hence it is really important to study the sun gods nowadays.

There were more and less significant gods with solar aspects in Egypt. The most important god connected with the Sun was Ra. Other gods like Kheprer, Atum or Horus played a crucial role in the sun cult as well. But there also existed lesser gods with solar aspects, such as Weneg and Nefertum. This article summarises the characteristics of Weneg and Nefertem and presents sources for them from the Early Dynastic Period and the Old Kingdom.